

על שירתו של א. ש. שורץ

א

אברהם שמואל שווארץ הוא אחד הראשונים במשפחת המשוררים העברים באמריקה.

מתנו השירי, אף כי לא רב הוא בכמות, לא מעט הוא באיכות. יש בו מן החותם הנאמן של שירת־אמת.

שווארץ מיעט לכתוב, משום שהוא מאותם המשוררים המרגישים בחשיבותה של השורה הבודדת בשיר. הוא מעולם לא מילל, כי המלה השירית היא לו ערך יקר מאוד. הוא מרגיש בכבודה ובמשקלה. היא לו לא רק אמצעי, כי אם גם מטרה. היא תמצית של מושג, בבואה של עולם. ובצרוף המבורך של המלים והניבים, המשפטים והשורות טמון סוד השגת העולם, הגלוי והנסתר כאחד.

שווארץ הוא יהודי שומר אמונים לערכי־הקדושה של האומה, החי באווירת־המסורת שלנו, החש בכל נענוע של נשמת־ישראל, המרגיש בכל זעזוע של לב־העם, והספרות, שמקורה וראשיתה בתנ"ך, אינה לו דבר של שעשוע רוחני, כי אם עבודת־קודש, כתפילת־לב, כחזון־נפש.

תנ"ך־הפיס, שעליו הוא שר בשירו הקטן והמרפז — והקרוי באותו שם: "תנ"ך־פיס" — אינו לו רק ספר שהוא נושא בכיסו ומוציאו מפעם לפעם משם. הוא ספר חייו, הוא מולדתו הרוחנית אשר ממנה ישאב כח וחיות. כל דף בספר זה הוא יפה־נוף לו, "כל חזון — שמש קטנה", והוא המרפא את פצעיו כל פעם שהעת תוקעת רמחה בו. ממנו ומתוכו, בעוזו ובנעמו, צמחו כנפי אור לו ובכוחו ובזכותו התרומם מ"ביצות זרועות לענה" אל "גבעת־יה שאננה". ספר־ספרים זה רומם את האדם היחיד מישראל, נתן בלבו אור וחיים, אמת ויופי. אבל לא

ויש עוד דאגה אחת, המחשיכה את אור היום: "ומה לבננו אגיד ביום יתום?"

פה ידכאנו לא רק יגון היחיד על המוות. פה יכריענו וידבירנו העצב של כליון, כליון המשפחה — אלמנות ויתום — כליון היופי ורקבוננו באדמה. כל יקר החיים נרמס ברגל, כל תפארת־החלומות כבה וחולפת. פה מדבר הפאב על קוצר־היד ועל חוסר־הישע של האדם, שברגע האכזר ביותר בחייו אין מציל ואין מושיע ("ואין רחמי אב ואין תפילת אם שוב יוכלו הקימה"). פה נופל שדוד לא רק המת, כי אם גם החי, היודע שגם הוא הולך למות, ומותו החל זה עתה עם מות אהובת־נפשו. בנסוע הארון של המתה, המובלת לקבורה, יודע בעלה המלווה אותה, שעצם הדופק של החיים נעשה רופף "וחדל בטחונם והורגש רפיונם".

ב"פרחי־המוות" הגיע גינצבורג לשקיפות־ראייה ולבהירות־ביטוי שלא ידע קודם לכן. ואין פלא בדבר: לפני עיניו הורם המסך, ועיניו הציצו וראו את הנעשה מאחורי הפרגוד.

והצצה זו וראייה זו הפגיעוהו ופצעוהו ללא־הירפא. המוות, שהיה לו דמות שירית, נהפך לדמות ממשית מאוד. צפרניו ננעצו בישותו ונחרתו בחייו. האיש, שהיה תמיד נאמן למקורו ולמולדתו, לבני־ביתו ולמשפחתו, לא האריך ימים על אדמות.

ובעוד הוא שר את שירת האהבה והמוות לקחו המוות והעלהו לתוך ספינת־הפסף של "רחל־נפשו".

רק אותו, את היחיד היהודי, רומם וטיהר ספר זה, כי אם גם את בני כל העמים, את השחורים כאת הלבנים, את יושבי הארצות החמות כאת יושבי הארצות הקרות, את הגרים כאת תאדייגים כאת השוכנים בדביר-שועים.

ומתנ"ך הפיס שלו למד לשקול כל שורה וכל משפט, ועוד יותר מזה — להתייחס יחס של קדושה אל החיים.

את הקדושה הזאת יבקש וימצא בתוך הנפש היהודית, היודעת לשמור על טהרתה הפנימית, בשבת וביהודי-השבת המתפללים, בדמויות העתיקות של ההיסטוריה הישראלית, ביסורי העם הקדוש, הנושא סבלו ומשאו מדור לדור.

המתפללים העומדים צפופים בחדת-קודש בבית-פנסתם מתעלים ימתקדשים בתפילתם, שהיא להם כהמון חזיונות המתעוררים בלבם ורוקמת בנפשותיהם רשת-זהבם. המציאות הזרה והקרה נעלמת ובמקומה בא החזון.

נחשתיגם - צער פָּעוּט, דָּאָגוֹת־חַל - נַמְסִים.

כַּפְחֵה־פִּלְאוֹת לְכוּדִים־חִפְשִׁים יִחְלְמוּ חִלּוֹמָם :

מִתְהוֹם־הֶחָלִין לְגִבְיָאֵל כְּנָשָׁר הֵם מִתְנַשְּׂאִים,

וְקוֹל הַדּוֹרוֹת דּוֹבֵר מִן לִבָּם הַמִּתְרוֹמֵם.

וְשִׁיר־הַיְּהוּד, כָּל צָלִיל וְצָלִיל בָּה - סַעֲרַת נֶפֶשׁ אָמָה,

כָּל הָגָה מַעֲיֵן שֶׁל גְּעוּגוּעִים קְדוּשִׁים, תִּפְלָה וְכָה

לְמַלְכוּת אֱלֹהֵי הַמִּסְתָּתֵר, וּלְנֶגַה חֶסֶד -

כְּהִמִּית כְּנוֹר רֶךְ מִנְפָּשָׁם הוֹלְכָה וּמִפְכָּה.

כן מתמזג היחיד בכלל. תפילתו נעשית צליל בשירת האומה, וכל הגה שלו — נימת געגועים קדושים.

שירת-שבת זו, "המתנשאה ובאה מרחוק, חרישית עדינה, כזרם-סתרם בהרים הנושא את גליו ברינה", היא יותר משירה של שבת. היא שירת חיים, היא שירת דרור וגאולה מן החולין, מן הגלות, מן

המציאות. יש בה בשירה זו "עצבת נעימה, ושלוות עולמים. ורוך הדמדומים, וכליון-הקודש של נפש מאמינה".

וכל היקום עומד דומם "ומקשיב לשירת-השבת רב-קשב".

שווארץ מאחד וממזג במזיגה אחת את השבת ואת הטבע, את השבת ואת היקום, כי הקדושה של השבת אינה הופעה בודדת ומבודדת בחיים. היא האי הנעלם, היא "גן-העדן האבוד", אשר אליו תכמה ותיכסף הנפש העורגת אל היופי ואל הקדושה.

הקדושה הזאת, שאותה יבקש המשורר, בהווה כבעבר, מתאחדת עם היופי שבטבע. כאשר ישיר על רות, זו הדמות הזפה והחנונה הקוסמת לנו בתום-צניעותה מערפלי-העבר, ישיר גם עליה וגם על הנוף שבתוכו היא משופצת כפנינת יקר. האשה מתעלה ומודפכת ונעשית ישות רוחנית דקה וריחנית, ותוגת נפשה הענוגה מתמזגת בזוהר הרחוק והמופלא של יפה-הנוף הארץ-ישראלי. קומתה הגאיונה — אומר המשורר על רות — היא "כגאון התמר, זקופה, ושמשי קיץ יהודה על יפעתה השזופה, על שחרות-ראשה תך באלומות-אש מלמעלה". המרחקים נמתחים לעיניה ולעינינו. גנוי-השבילים מתרעדים ומתגלים. שדי-התרומות נושקים את כנפי שמי הטוהר, בין נחשולי בר וזוהר מתנועעות השורות המנומרות של הקוצרים והקוצרות בשדי בית-להם — ובין השורות המזהירות מתהלכת כחולמת ועורגת רות ההומיה והתמימה, הרועדת והמזהרת ביפעתה ובחינה.

בשורות קצובות ומדודות, בתאורי חן ונועם ישיר המשורר על המראה החסוד הזה, של אשה זפה, אשה-חלום, הנרקמת ונאחזת ברקמת היופי של הטבע, בתנועת-הנצח של היקום. וכן הולך ומתרונו השיר בריתמוס הרך שלו:

מִתְנוֹצְצִים, מוֹנִפִּים וּמוֹדִים הַמַּגִּלִּים,

וּנִפְלֵ אַרְצָה שֶׁפַּע רֶךְ שֶׁל זָהָב, וְזָהָב שֶׁבִּלִּים,

וְנִצְבֵּר לְעֶרְמוֹת וּלְגִלֵּי בִּרְכָה...

וְעַל הַקִּצִּיר שִׁירַת נִיל וְאֲשֶׁר רַב וְתַנְבָּה

מִלְּבוֹת קוֹצְרִים, יוֹצְרִים עֶשֶׂר אַרְצֵם הָאֲהוּבָה

נוֹפֶלֶת בְּעוֹז, בְּהֶדֶר וּבְרוּחָה.

צבא געגועים גדולים מושכים את נפשה הרועדת של האשה שהיא שירה, וגם את נפש המסתכל בחזותה וביפיה, כי על ראשה חופף זוהר אושר "כזר יפי עולמים שלא יוביש מוות".

הדמות הזאת, של "רות זו הנפלאה", של רות המואביה, לא תניח לו, וכעבור כמה וכמה שנים לאחר שכתב את שירו הראשון עליה, כתב שיר שני בשם "בקצה הערמה", על בועז ועל רות.

וגם פה עולה אור-הסתר של הלילה השוקט בבית-לחם ומאיר את שתי הדמויות, שאינן אלא טבעות במשפצת הנוף, הרחוק והקוסם.

רות נמה כ"אילת שדי" על כר-שדהו של בועז ו"מלובן עדין סהר אורג לה צעיפים והם אל חן-פניה לוית-חן מוסיפים". היא כולה נוגה לבן וכולה פריחה תמה. וכשהיא מבקשת מבועז לפרוש פנפו עליה, על אמתו, כי גואל הוא, הוא משיב לה בלבד: "הוי רות, הוי רות הנאוה, לא גואלך אני, אך את היא הגואלת מחיי ריק בלי גיל לנפש, בלי תוחלת". באור הלב שלה, כבאור עינה, היא מפרחת את צחיח לבו, הנגאלת נעשית הגואלת, בזכות האהבה והיופי שלה.

תפיסת-יופי זו, שמקורה בראיית טבע שלמה וטהורה, תתגלה לא רק בשיריו על רות ועל רחל, אשר נעשו סמל לרוח האשה וליפיה, כי אם גם בשירו על "רבי יוחנן בן זכאי". כשהתלמידים נושאים על כתפם את רבם, ה"חי וקודח אש-גבורה", הוא דומה ל"שמש הלווטה ונשוֹאָה בענן". וכשהנשים מקוננות עליו הן שרות שיר-אבל "על יפעה שנבלה, על שמש של תבל, שהיתה כנבל של יוצרים למכיתה". ו"נושאי הארון, העומסים על גבם את תשועת הדורות הבאים, משגבם, שעליו ישליכו יהבם, — — — מהרהר בקרבם לבבם: — לא מת עוד, לא מת עוד בן-זכאי! בחשאי, באופל ארונו המדכא הוא נושא את נרכם עם שפעת זה בו! מתחת למסווה המוות המדומה לחלקה הנשמה, לנפש האומה יטפח את זרע-התחייה בלבבו".

וכן הדבר בשירו על רש"י. דמות חסודה זו, "שלכם הוא שלמה היצחקי ושלנו — רש"י", מעלה את המשורר, בהיותו ילד עם שאר ילדי ישראל, ב"סולם-יעקב — אל פרדס האגדה". והפרדס הזה,

המעולף אור הרזים, מתגלה גילוי של טבע. הוא מתחיל פורח ובנועם האור כל עץ בו נעשה כסף וכל פרח — שוהם.

ובכיתת-המדרש, בהיותנו ללמדנים צעירים,
על משמר לילות-חרף, בימי קץ הבהירים,
לא עזבנו, הוסיף תת את חסדו לבחורים,
ניט מזהר שכלו גם עלינו והרורים.

וכצור החומה שבטרויש — מוסיף המשורר לשיר — אשר נבקע לפני אמו, כן גם הוא, רש"י בנה, מבקע שביל של אור לחלמיש יער התלמוד, אשר נערי ישראל בליטה תועים בו. זו היא דרכו של שווארץ בראיית הדמויות המקודשות והחביבות מימים עברו. דרך-ראיה אינטימית, צנועה וחסודה.

ב

וכשמגיע המשורר לימינו אנו, ימי החורבן השלישי הגדול מפל חקודמים לו, והוא שר על השריפה ועל הכליון, על הקדושים ועל הפליטים, הוא שומר גם אז על אמונת לבבו ועל דרך שירתו. בשירו "הפליט" נראה את הפליט היהודי שפרח מלודו אל ווילנה, בראשית ימי הגיטו ובהיות עוד "המטלית הצהובה" חידוש בחיינו החדשים. המטלית הזאת היא שארית כל רכושו של הפליט ולאחים אשר נקבצו מסביבו והשומעים לסיפוריו יספר על חורבן שבט מישראל ועל פרפוריו. "ויהי כל דיבור — חץ, ויהי כל סיפור — חרב לקרוע לב השומעים ולטרפו טרף". למראה המטלית הצהובה פרץ כל הקהל בבכי תמרורים: על החרפה ועל הדראון אשר באום שוב, כבימי הבינים האפלים. אבל רב-העדה, הנושא בתוכו את זכרונות האומה ומסורת יסוריה, מהסה את העם, שלא יבכו על המטלית, כי "מה למטלית בזויה זו שעל יגונכם הקדוש תכביר יגון ותדכא גאונכם?" גם אבותינו ידעו לבכות על חורבנות ועל הריגות, על קדושים ועל טהורים, גם הם ידעו לקונן ב"קניות כתובות בשלהבת-צער" על שריפת ספרי-תורה, ועל נפשם בכו, על היותם לעבדים — אבל "את המטלית פיסו בטלית העתיקה

ועל לבכם לא העיקה, כי רב היה גאונם בלבב הפואב מבכות על מטלית-
בוז, ובזו הם לאויב..."

ו"כאז" — זה שם אחד השירים שלו מזמננו — פאז פן עתה, בימי
הגיטו החדש, פשהענות הולכת וגוברת ותהום לתהום סוערת, לא
יורעל לב העם! — ממכרות התפארת גאון קדומים יחפור לו, ותקווה
משמרת וחזון עתידות רם על חיי-אור חדשים. ולצר הצורר אין לו
אלא לקרוא:

לא תשרוף רוח עם פשרוף איש עץ היער.

ואם תענני מאד: אני הלוו הנוק.

ואתה — רעם בא וחולף אחרי בוק.

אין מקור הדברים האלה באופטימיות קלה הבאה להעלים על
האמת המרה, המרה כמוות. מאורעות הימים כיבו לא רק את נרות-
השבת בעירות-ישראל אשר חרבו, הם גם כיבו את אש האמונה בלבבות
רבים. הם רמסו ברגל גאוה את החלומות אשר חלמו אנשים תמים
בימי הטובה אשר עברו, הם החריבו עולמות והשמירו חיי מיליונים.
ואכן, בשירי שווארץ מימי המלחמה והרעה יש הדים וצללים וצלילים
מאימי התקופה. אבל אל עצם התהום לא יגש, כי ירא הוא את התהוה
והבהוה, שאין רוח אלהים מרחפת עליו. מספר הוא בשיר "מאתים
וחמשים" על בחורי-ישראל באמריקה היוצאים למלחמה, אבל בעצם
המלחמה לא יגע. מספר הוא באחד משיריו — על חתונה נוגה במחנה
של פליטים בנכר, לאחר שעבר עליהם מה שעבר עליהם, והם נשארו
פה. יודע הוא לשיר ולספר מפי פליטים המספרים על מה שהיה.
אין הוא יכול לשיר ולספר אחרת, כי באותה דרך אפלה ואיומה,
אשר בה עברו קדושי-ישראל, נשקף הכליון לא רק לחיים, כי אם
גם לשירת-החיים. בעריצות הפראית אשר נתגלתה בעולם בימי
היטלר היה לא רק שקר גדול, כי אם גם פיעור גדול. ואור הקדושה
והיופי מופיע על המאורעות ועל האנשים לאחר מעשה, כשיש
יכולת לראות את "הרוחני המוחלט" בכל האפוס הזה, שאין לו שם
ואין לו תואר.

ובעצם ימי המלחמה והשחיטות הוא כותב את שירו "בעבור
נזירה", הנראה כמרוחק משהו מרוח הזמן, מרוחק וגם קטן-במידתו-
וערפו לעומת הזמן הגדול והנורא. אבל באמת אין הרחוק רחוק כל-כך,
ואין הקטן קטן כל כך. זו היא רק אחת ממידותיו של המשורר הנוהג
לבחור לו את הפרט לשם הארת דרכי הכלל, והמתרפו בנקודה בודדת
אחת לשם תפיסת רוחם של החיים.

רואה הוא נזירה עוברת ברחוב ומפץ רגלה ועד ראשה היא כולה
שחור. רק בעד אשנב ברדסה נראה חצי מצח קטן שלה שיש בו
מעט לובן. אולם הישות כולה של האשה הנזירה שחורה היא כ"קטע
ליל עתיק". ומסמלת היא את כל האופל והצער, את כל הדם והאש,
שבאו על עמנו בשל אותם נזירים ונזירות, הנושאים עליהם את שמו
וחותמו של אותו האיש, שבשמו רצחו והרגו אותנו במשך דורות.

הנזירה הפוסעת לאטה על פני רחובות הכרך היא אות וסמל
לעולם הזר, השונא אותנו, ולמראה תתעורר בלב האימה הישנה,
הקפואה-נרדמה. נזכרים ימי מסעי הצלב והאינקבויזציה של ימי-
הבינים ונזכרים ימי הפרעות ברוסיה. פעמונים רחוקים משמיעים שוב
את צלצולם המאווים ו"אני מרגיש מעולם לא-טהור עפו"מי, סוערת
הטומאה והורסה אל תחומי, מטמאה את השמים שעל ראשי —
והיא מטמאה גם אותי . . ."

והטומאה הזאת של הלילה העתיק היא שנתעוררה בימינו והטביעה
במבולה את בית-ישראל באירופה.

שוב קורא המשורר לעזרת השמש ולעזרת הנבואה הישראלית.
השמש הסלחנית, הוותרנית, מבליגה זה שנות אלפים על מכאובה
ו"סובלה שחור-עולם שתוכו רקב-פגרים". ואין תרופה אחרת מלבד
הנבואה שתתעורר ותבער את הרע ואת האופל מן החיים הטמאים. אותו
"שרביט נגוהות נביאים", שמעולם לא השלים "עם שחור ועם כמריו",
זה אשר טאטא את "אפיס אל-פר אבי-עגלים" ואשר טיהר את "הפרה,
עשתרות ובעלים ומרודך וזיבס" — נקרא לסיים את מלאכתו ולבער
את השחור הזה שנשתלט על חיינו בברק ורעם.

השמש הזאת, של החיים והתבונה, והאור הזה של היהדות והנבואה,
הם הקוראים לחיים והם המבטיחים נחמה ותחייה, בימים יבואו.

ג

שווארץ הוא משורר הפרט ולא משורר הכלל, משורר הנקודה המרכזית ולא משורר ההיקף. לפיכך יצליח ביותר באותם השירים, וביחוד בשירי-הטבע, אשר בהם ימצא לו נקודת-אחיזה במראה אחד, או בחי אחד או בצומח אחד. שירתו ניתנת לא זרמים-זרמים, כי אם טפין-טפין. הוא מושפע לא-מעט מביאליק ומשירי-הזוהר-והבריכה שלו, אך השפעה זו לא העבירה אותו על דעתו השירית ולא האפילה על גרעינו שלו וראייתו שלו. וכל "רגע ביופי" שלו הוא הרגע שלו והיופי שלו.

יש לו שיר הקרוי "דגה קטנה", שהוא, לדעתי, אחד השירים המצויינים שלו, ושל שירתנו האמריקאית בכלל. ושיר זה אופייני לכל דרך שירתו. בדגה קטנה זו הוא רואה "תבנית-חיים קטנה, נקודה בתהום רבה. אופל-ים תחתיה, אופל-ים על גבה". היא מסוגרת במעמקי-ים אדירים ו"חומות מים, תהומות, תסובינה אותה מני יום הולדה עד יום מותה". כל מעשיה הם "חתירה אחר חתירה בתעלומה אחת, מעיקה ואדירה". והיא מחפשת שבילים, צידה ומחבוא מפני אויב באפלה. זו היא מלחמת-החיים של המיעוט, של הקטן, בעולם הרוב הגדול והזר. אופל מלמטה ואופל מלמעלה, תהום מימין ותהום משמאל. וחיי היום נתונים במסגר-לילה. האם רק גורל הדגה הקטנה הוא זה, או גם גורלו של האדם הקטן, והעם הקטן, בעולם-התהום, בעולם הליל העתיק? אין שווארץ נוהג לכתוב שירים שיש בהם טנדנציה גלויה, כי זו שוללת מן השיר את טעמו ואת ערכו. אבל כלום יש צורך לכתוב שירים עם פירושים? אם יש כוח סמל בשיר, יעלה מאליו, אבל השיר עצמו צריך להיות ישר ותמים וטהור מפל פגם של פירוש ושל דרוש. וכן הולכת "הדגה הקטנה" וכובשת לה את דרכה בתוך המים האדירים של הים — וגם בתוך תפיסתנו ודמיוננו אנו.

הדגה הזאת — מבטיחנו המשורר — "היא לא תאבד במחשכים, כי לבבה קורא, דובר ממעמקים: אל התרפות, דגה קטנה, אל הפנע!" והוא מעורר אותה לקום ולריב את ריבה עם האופל, לקום ולחצוב מנפשה אור לנתיבה (נזכור-נא את דברי ביאליק: "לא זכיתי באור מן ההפקר, אף לא בא לי מירושה מאבי, כי מסלעי וצורי נקבתיו וחצבתיו מלבבי").

ואת הנרות הקטנים, פניני-האור, אשר חצבה מתוכה, תדביק בקשקשתה ותארוג לה בתי-נוגה קטנים "לורות אור על שביל חיה באשמנים".

הקריאה הזאת אל הדגה: "אחזי דרכך, דגה קטנה, אל תעמודי! ארוך הוא הדרך אורך לא תמודי" — יוצאת מתחומה ונעשית קריאה לחיים ולנצחון, לגילוי כל הפוחות וזריחת כל האורות. הוא מעירה ומעוררה — לא רק את הדגה הקטנה, כי אם גם את כל המין האנושי — לא להסתפק בנצחון ראשון וקטן, בכיבוש זרת מאופל, כי אם להוסיף ולבקש, להוסיף ולחתור אל היופי, אל הזוהר:

צאי, עשי בִּלְהִטִּים שְׁנִית וְאַל תִּלְאִי!
מִן הָרֵאשׁוֹן פֶּלֶא אֲחֲרוֹן לְךָ הַגְדִּילִי!
רְדִי אֶל נִפְשֶׁךָ שְׁנִית, הַעֲלִי מִתְדָרִים
גַּם קִבְעֵת-אֹר, גַּם זִיקִים מְפֹרָרִים.
שְׁאֲבִי גַם מֵאֶפְלִימִים אוֹרִים צְפוּנִים!
יִנְקִי גַם מִיָּעוֹן הָאֶפֶל זִיקִים שְׁנוּנִים!
אֶסְפִּי פְּזוּרֵי נִיצוֹצֶיךָ וְהַפְּלִיאִים,
לְהִיּוֹת בְּךָ לְלִהְבִּים תוֹמָכִים וּמְפָרִיאִים.

וְכָל הַקֶּשֶׁה בְּךָ - בְּאוֹר יִרְקַע...
פְּרָצִי גְבוּלוֹת נִפְשֶׁךָ, פְּרָצִי נְעֻבּוֹרִי!
גְּדִלִי, גְּדִלִי, אֶל תַּחֲשׁוּכִי! גְּדִלִי! אוֹרִי!

תִּקְרָעִי מִסְכּוֹת, תִּפְלְחִי הַנֶּרְתִּיקִים
מֵעַל שֶׁרֶשׁ יָמִים, רְוִי יָם צִמְיָקִים,
וְהִי תְהוֹמֹת לְךָ לְתוֹהֵם-נְעוּהוֹת אֲחֵת, -
וּבִתְנֶךָ אֵת, מִלְכֵת-אֹר, זוֹרַחַת!...

גם בשאָר שירי הטבע שלו — "הצבי", "נהר די נור", "מנגוליה",
 "עם שקיעה", "היופי האחרון", "בקרא האביב", "התנער החורף בלילה",
 "במזרח זרה אור", "שחפים בסתיו", "ומעט ירוק" ואחרים — מתגלה
 לפנינו משורר המסתכל הסתכלות חודרת בטבע, ותופס את צלילי
 חייו הפנימיים ומדביקם בניגון הנפש של האדם. החי, הדומם והצומח
 מופיעים בדמות חיה ורוטטת, אשר נתגלתה פתאום ממעמקי האין
 והשואפת אל היש. הצבי הזה, העומד על שפת הבקעה וסוקר ער
 וגאה את הנוף, מצוייר בחיוניות רבה והוא נראה כאך לאדם. כאדם
 הבודד בעולם והמלא פחד משונאיו הרודפים אותו כן גם הצבי: עומד
 הוא נרעש ונפחד על אם הדרך.

ובהופיע האדם לפניו הוא בורח מפניו פחד גדול וטמיר,
 הממלא את לבו של האדם בהפגשו פנים אל פנים עם שונאיו ורודפיו.
 יש תוגה פנימית ודקה בשירתו של שווארץ, היא תוגת האכזבה,
 של האיש הרואה את האויב קורע צעיפי־הקסם מעל החיים והורס
 את חזון־העולם המתרקם. אבל עם כל זה אין הוא מגיע אל היאוש,
 כי היאוש מוליך לחדלון. ואמונת־ישראל העתיקה, החיה בו במשורר
 העברי המאמין, מגינה עליו מפני כל הרוחות הרעות
 ורוח האמונה הזאת מרחפת על דברי־השיר שלו, אף אלה
 שיש בהם ניגון של קינות, והיא לוחשת בלי הרף את לחשה המנחם:
 "על מפתן הכמישה יש קסמים חדשים — — — וחלומות היופי כשחק
 קיימים".

אפרים א. ליסיצקי ושירת חייו

א

ספר הפואמות של א. א. ליסיצקי, — "אדם על אדמות", תש"ז,
 שהוא הרביעי לספרי־השירה שלו (שלשת הספרים הקודמים הם:
 "שירים" — תרפ"ח; "נפתולי אלהים" — תרצ"ד; "מדורות
 דועכות" — תרצ"ז) מגבש גיבוש נוסף את דמותו הספרותית
 ומבצר את עמדתו בשירה העברית של זמננו, וביחוד באמריקה.

היסוד האבטוביוגרפי תופס מקום רב בספר זה, והרמזים
 הבודדים, אשר עלו אלינו משיריו הקטנים, והצלילים האופייניים
 והנוגים, אשר עלו באזנינו משאָר ספריו, מתלכדים ומתמזגים פה
 לשירת־חיים, לספור תולדות־אדם.

מה שנתגלה לנו בפרקי האבטוביוגרפיה שלו, אלה תולדות
 אדם, אשר נתפרסמו ב"הדואר", מואר בספר זה באור שירי, בהיר
 יותר ועמוק יותר. שם תולדות אדם, ופה — אדם על
 אדמות. האדם הכותב את הפרווה והאדם השר את השירה
 אחד הוא, בצערו של עולם־המציאות וביגונו של עולם־החזון.
 כאב־היתמות, חרפת־הדלות, ועלבון־המורשה של הסב, האב והאם,
 המלווים כצל־אשמונים את המשורר והאדם כל ימי חייו על אדמות,
 הם המהווים את השת־וערב של רקמת השירים האבטוביוגרפיים
 "אצבעות בוכות" ו"על קבר אב".

כמה וכמה משוררים ומספרים מתקופת ההשכלה ועד ימינו
 אוהבים היו לספר, ברוב־יגון ובעומק־כאב, על ימי־ילדותם הרעים
 והמרים. כי רוב סופרי־ישראל בני־עניים היו (וראוי היה לנסח
 את הפסוק הידוע לאמור: היהירו בבני עניים, שמהם תצא
 שירה!), וגדל־השירה של תקופתנו, ח. נ. ביאליק, נתן ביטוי
 אדיר ונוקב לאותה הרגשת־ענות־ועלבון של ימי הילדות ב"שירתי"